

UTICAJ SVETSKE EKONOMSKE KRIZE NA MEĐUNARODNE INVESTICIONE I TRGOVINSKE TOKOVE U REGIONU ZAPADNOG BALKANA

Danijela Jaćimović

Univerzitet Crne Gore, Ekonomski fakultet Podgorica, Crna Gora
✉ jacimda@hotmail.com

Predrag Bjelić

Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet, Srbija
✉ bjelic@ekof.bg.ac.rs

Ivan Marković

Ministarstvo spoljne i unutrašnje trgovine i telekomunikacija Republike Srbije, Srbija
✉ ivanmarkovic76@yahoo.com

UDK
339.727.22
338.124.4
Originalni
naučni rad

Apstrakt: Skorašnji privredni pad je značajno uticao na stabilnost nacionalnih privreda Zapadnog Balkana. Ovaj rad ima za cilj da ukaže na uticaj svetske ekonomske krize na zemlje Zapadnog Balkana, sa posebnim osvrtom na njihovu spoljnu trgovinu i tokove investicija sa svetom. Budući da je ovaj region blisko ekonomski povezan sa Evropskom unijom, kriza se prenela na region veoma brzo kroz smanjenje izvoza zemalja regiona na tržište EU i kroz pad ulaznih tokova investicija u zemlje Zapadnog Balkana. Zemlje Zapadnog Balkana imaju nizak nivo međunarodne konkurentnosti na evropskom i svetskom tržištu, a svetska ekonomska kriza je još više pogoršala njihovu konkurentnost. Tokom krize sve zemlje regiona Zapadnog Balkana su se našle u nepovoljnoj poziciji, usled pada stranih direktnih investicija i smanjenje izvoza. Rad će istražiti i uticaj promena u prilivima stranih direktnih investicija, pre i posle krize, na stanje konkurentnosti zemalja regiona.

Primljeno:
06.11.2012.
Prihvaćeno:
28.01.2013.

Ključne reči: SDI, konkurentnost, trgovina, privredni rast.

Uvod

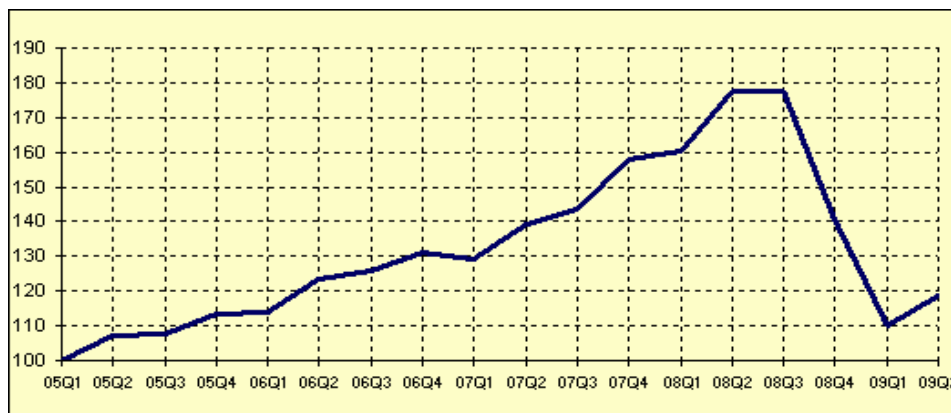
Svetsku privredu više nego ikada karakteriše rastuća međuzavisnost nacionalnih privreda. Međunarodna trgovina ostaje glavna veza između nacionalnih privreda u svetu. Ali zemlje danas ne trguju samo robom, već sve više i uslugama, intelektualnom svojinom i drugim. Značajna veza između

nacionalnih privreda u svetu se sve više ostvaruje razmenom privatnog kapitala u obliku stranih direktnih investicija (SDI).

Rastuća međuzavisnost nacionalnih privreda je značajan izvor ubrzanja privrednog rasta. Ali, u periodu krize, u nekim privredama, posebno u visokorazvijenim zemljama, kriza se mnogo brže prenosi na zemlje partnere zbog visokog stupnja međuzavisnosti. Dva glavna kanala za prenos krize iz jedne nacionalne privrede u druge je kroz međunarodnu trgovinu i razmenu stranih direktnih investicija.

Globalna ekonomska kriza iz 2008. godine se veoma brzo proširila i od lokalne krize u SAD postala svetska kriza u nekoliko meseci. Značajan indikator svetske krize je pad svetskog izvoza zabeležen u drugom kvartalu 2008. godine. Za samo šest meseci, do kraja 2008, svetski izvoz je dostigao nivo koji je zabeležen u drugom kvartalu 2005. godine pre 4 godine. Svetski izvoz je počeo da se oporavlja u drugom kvartalu 2009. godine i to je bio prvi znak globalnog oporavka. Ali oporavak većine nacionalnih privreda u svetu je još neizvestan zbog veliki broja usvojenih protekcionističkih mera usvojenih u periodu krize, u obliku nezarinskih barijera.

Slika 1: Ukupni svetski izvoz u periodu 2005-2009. godina, kvartalni podaci (Q1 2005 = 100)

Izvor: Podaci Svetske trgovinske organizacije

Prilivi i odlivi stranih direktnih investicija u većini slučajeva su dodatak tokovima izvoza i uvoza roba i usluga između zemalja. Razvijene zemlje su glavna izvorišta stranih direktnih investicija ali još uvek i glavna ciljna tržišta. Zemlje u razvoju i zemlje u tranziciji su se konačno otvorile za priliv SDI posle 1990. godine i još uvek nisu uspešne u privlačenju ovih investicija.

U ovom radu ćemo posvetiti pažnju efektima svetske ekonomske krize iz 2008. godine na privrede Zapadnog Balkana. U ovim privredama došlo je do preliivanja krize od spoljnotrgovinskih partnera, kroz smanjenja njihovog izvoza i smanjenje priliva SDI, ali su ove zemlje pogođene i njihovim internim privrednim krizama. Budući da su ove zemlje primile značajan iznos stranog kapitala u periodu 2000-2008. godina, deluje da on nije značajnije doprineo dinamičnijem privrednom razvoju. Privredni razvoj Zapadnog Balkana u velikoj meri zavisi od priliva stranog kapitala, ali u budućem periodu investicije treba da doprinesu i održivosti tog rasta. Cilj rada biće da se analizira karakter i struktura priliva SDI u zemlje regiona Zapadnog Balkana i njihov uticaj na rast izvoza ali i uvoza roba i usluga.

1. Uticaj svetske ekonomske krize na spoljnu trgovinu zemalja Zapadnog Balkana

Privrede zemalja Zapadnog Balkana¹ su bile izložene internoj privrednoj krizi koja potiče iz ekonomske transformacije sprovedene u ovim zemljama, makroekonomskoj nestabilnosti, lošem rukovođenju privredom od strane vlada, ali i usled političkih razloga, kao što su ratovi, sankcije i slično. Ova situacija je uslovala da zemlje regiona budu na nižem stepenu razvoja nego na početku raspada Jugoslavije 1990. godine. Raspad jugoslovenske federacije je bio praćen prelaskom na potpuno funkcionalnu tržišnu privredu. Mnogi sektori privrede nisu mogli opstati usled promenjenih uslova na svetskom tržištu, dok su neki uspešni sektori privatizovani, ali ne na način na koji bi se povećala njihova efikasnost. Ovo je uticalo na velike promene u strukturi spoljnotrgovinskih tokova na Zapadnom Balkanu.

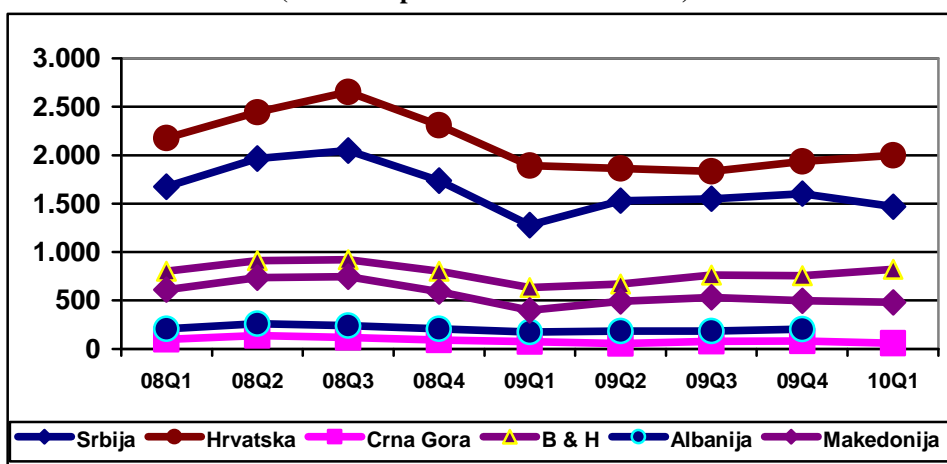
Sve zemlje koje se nalaze u regionu Zapadnog Balkana izvoze mnoge niže od njihovog ekonomskog potencijala, mereno izvozom po glavi stanovnika ili nekim drugim jedostavnim pokazateljima. U strukturi njihovog izvoza dominiraju primarni proizvodi, sirovine i radno-intenzivni proizvodi sa malom novododatom vrednošću. Sve ove zemlje suočene su sa velikim neravnotežama spoljnotrgovinskog bilansa jer sa većinom spoljnotrgovinskih partnera imaju deficit u razmeni.

Pojavom svetske ekonomske krize 2008. godine čak i prethodno mali izvoz zemalja Zapadnog Balkana je nastavio da opada. Prelivanje globalne krize u zemlje Zapadnog Balkana se desio samo nekoliko meseci nego što je kriza počela u SAD. Ovo je dokaz da su zemlje našeg regiona značajno uključene u tokove svetske privrede, ali mnogo značajnije kroz uvoz i priliv SDI nego kroz

¹ Termin Zapadni Balkan se odnosi na grupu zemalja koje uključuju Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku, Crnu Goru, Makedoniju, Srbiju i carinsku teritoriju Kosova definisanu UNSCR 1244. Moldavija nije u fokusu ovog rada ali je uključena u neke podatke koji se odnose na trgovinu CEFTA 2006.

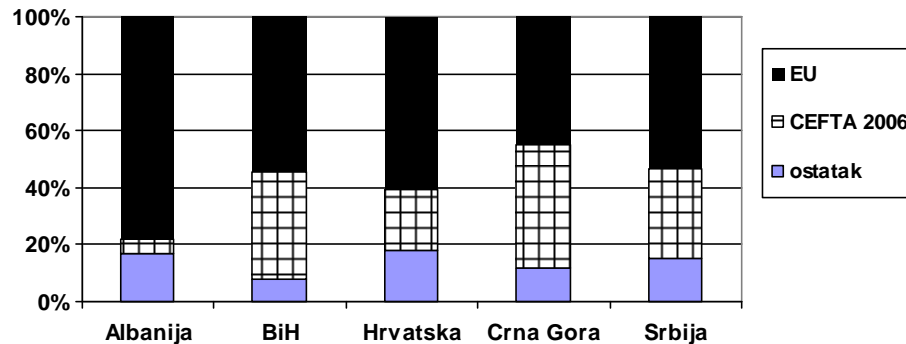
izvoz proizvoda na svetsko tržište. Stepен otvorenosti privreda Zapadnog Balkana je veliki, većinom preko 50%, sem u slučaju Albanije gde je oko 40% (Gaučaitė 2005, 3). Pad izvoza zemalja Zapadnog Balkana u 2008. godini je bio značajan i nije došlo do njegovog oporavka sve do kraja 2010. godine. Izvoz u zemljama Zapadnog Balkana je opao od 10%, u Hrvatskoj, pa do skoro 50%, u Makedoniji i na Kosovu (UNMIK). Izvoz industrijskih proizvoda je opao po mnogo većoj stopi nego izvoz poljoprivrednih proizvoda, sem u Albaniji i u Crnoj Gori (Handjiski et al. 2010, 10).

Slika 2: Ukupni izvoz zemalja Zapadnog Balkana tokom Svetske ekonomske krize (kvartalni podaci u milionima EUR)

Izvor: Podaci Centralne banke Albanije, Statističke agencije Bosne i Hercegovine, Hrvatske Narodne Banke, Statističkog zavoda Crne Gore, Narodbe Banke Srbije, Narodne Banke Makedonije.

Evropska unija (EU) je glavno izvozno tržište za sve zapadnobalkanske privrede. Obično više od polovine izvoza sa Zapadnog Balkana je namenjeno tržištu EU, sem u slučaju Crne Gore i Kosova (UNMIK). Visok nivo zavisnosti od EU tržišta je dodatno pospešen specijalnim trgovinskim preferencijama odobreno od EU i perspektivama članstva u ovoj integraciji za zemlje Zapadnog Balkana. Međutim, ova velika izvozna zavisnost je bila i glavni kanal prenosa ekonomske krize sa EU tržišta u privrede Zapadnog Balkana. Empirijska istraživanja pokazuju direktnu vezu između pada tražnje za izvoznim proizvodima Zapadnog Balkana i njihove industrijske proizvodnje (Jovičić 2010, 473). EU je značajan spoljnotrgovinski partner SAD tako da je finansijska kriza u SAD uticala na smanjenje tražnje za uvozom robe iz EU. Smanjenje prihoda od izvoza u EU je uticalo da se smanji uvoz EU, uključujući i uvoz iz zemalja Zapadnog Balkana.

Slika 3: Geografska struktura izvoza odabranih privreda Zapadnog Balkana, 2009

Izvor: Prikaz autora na osnovu podataka nacionalnih statističkih zavoda.

Osim poremećaja u stranoj tržišnji za proizvodima, drugi kanal prenošenja krize na Zapadni Balkan je bio pad priliva SDI. U 2008. godini, a naročito 2009. godini, prilivi SDI u zemlje u razvoju i tranzicione zemlje su značajno opali, naročito u regionu Zapadnog Balkana. Pad priliva SDI je bio oko 50%, ako uporedimo 2009. godinu sa 2008. kao baznom godinom, osim u Albaniji i Crnoj Gori gde su se desile velike privatizacije 2009. godine (Sanfey 2010, 5). Region Zapadnog Balkana je zavistan od priliva stranog kapitala a tokom krize strane kompanije su otkazale realizaciju mnogih projekata, pa čak i povukli kapital koji je kratkoročno bio investiran. Takođe, mnoge zemlje Zapadnog Balkana su odustale od privatizacije nekih velikih državnih preduzeća jer nisu mogle dobiti pravu cenu u vreme krize. Mali deo novih investicija je došao u vreme krize i to da bi podržao već postojeće dugoročne investicije. Drugi kanali za prenos krize su bili i kroz pad radničkih doznaka za zemlje Zapadnog Balkana ali i prestanak intrakompanijskih zajmova filijalama na Zapadnom Balkanu (Gligorov et al. 2010, 91). Osim što se svi autori slažu o padu izvoza i padu priliva SDI kao kanalima transmisije krize neki su ukazali osim doznaka i na smanjenje bankarskih zajmova (Bartlett, Prica 2011, 12).

Interesantna je činjenica da tokom svetske ekonomske krize pad izvoza zemalja Zapadnog Balkana u druge zemlje ovog regiona je bio mnogo manje drastičan nego što je bio pad izvoza zemalja Zapadnog Balkana u EU. Izvoz zemalja Zapadnog Balkana u EU u periodu krize je opao u proseku za 20%, 2009. godine u odnosu na 2008, osim u Makedoniji i Crnoj Gori gde je taj pad veći. Smanjenje izvoznih tokova u intraregionalnoj trgovini članica CEFTA 2006 je bilo 12% ili 16%, sem u Albaniji i Hrvatskoj. To znači da je kriza pogodila Zapadni Balkan malo kasnije nego EU ali i da je CEFTA 2006 bila dobro tržište za izvoz u periodu krize. Ali tokom oporavka privreda 2010. godine, sve zemlje Zapadnog Balkana, sem Hrvatske, su imale značajnije veći

izvoz u EU nego u zemlje potpisnice CEFTA 2006. Ako posmatramo uvoznу stranu, tu je oporavak izvoza u zemlje CEFTA 2006 bio brži nego izvoz u EU.

Veoma je teško oceniti u potpunosti efekte svetske ekonomske krize na Zapadni Balkan jer osim ove svetske krize, kao faktora od svetskog značaja, u našem regionu ima mnogo drugih faktora koji imaju regionalni i nacionalni značaj i koji mogu imati suprotne efekte. Zemlje Zapadnog Balkana, iako nisu značajno privredno razvijene i imaju izvoz ispod potencijala, su u značajnoj meri integrisane u svetske privredne tokove. Možemo reći da se region našao u drugom krugu prenosa krize iz SAD. Kriza je stigla na Zapadni Balkan kroz smanjeni izvoz na tržište EU i kroz smanjene prilive SDI od najznačajnijih partnera.

2. Efekti svetske ekonomske krize na priliv SDI u region Zapadnog Balkana

Zemlje Zapadnog Balkana započele su proces tranzicije kasnije od drugih zemalja, uz više problema i izazova. Neophodne promene su se reflektovale na politički, institucionalni, ekonomski i socijalni ambijent, zahtevajući sveži kapital dok su domaći izvori bili ograničeni. Započete promene, postale su veoma važne sa evropskim aspiracijama ovih zemalja, a buduće članstvo zahteva dodatne troškove za dostizanje evropskih standarda u svim pravcima.

Nivo domaće štednje na Balkanu je nedovoljan za finansiranje radikalnih promena. Evropski fondovi su na raspolaganju zemljama, ali zavise od sposobnosti zemlje da ih koristi, tako da su sredstva iz eksternih izvora neophodna, posebno SDI kao najvažniji izvor. Uloga SDI u procesu transformacije i pridruživanja zemalja Centralne i Istočne Evrope je bila krucijalna. Ove investicije su snažno doprinele formiranju domaćih investicija, transferu tehnologije, olakšale pristup stranim tržištima, ojačale privatni sektor, doprinele razvoju tržišne ekonomije i eliminisanju makroekonomskih neravnoteža, nasleđenih iz predhodnog planskog sistema. (Jaćimović 2007, 125) Dok su tokovi SDI bili jako izdašni prema zemljama CIE u poslednjoj dekadi, samo jedan manji deo ovih tokova je bio usmeren prema Jugoistočnoj Evropi. Tokovi stranih direktnih investicija u periodu 1991-2002, su dati u tabeli 1.

Podaci ukazuju na nizak nivo tokova stranih investicija na Balkanu. Priliv investicija ranih 90-ih je bio beznačajan, zbog rata u regionu. Sa ostvarivanjem relativne političke i ekonomske stabilnosti, priliv u periodu 1995-2000. godina se značajno povećao (oko 10 puta) i dostigao nivo od 3-4 milijarde US \$ na regionalnom nivou i ovoj nivo sredstava će biti prisutan sve do 2004. godine uz minimalna odstupanja.

Ekspanzija kapitalnih tokova na globalnom nivou u periodu 2005-2007. godina, uticala je na značajan rast kapitalnih tokova u zemlje regiona. Priliv stranih direktnih investicija je bio značajan i imao je pozitivan efekat na celo

ekonomsko i političko okruženje zemalja regiona. Pojedinačni najveći absorber stranog kapitala je bila Hrvatska, kao najrazvijenija zemlja regiona sa najboljim integracionim rezultatima. Značajan priliv stranog kapitala zabeležen je u Crnoj Gori, koja je privukla najveće prilive SDI/per capita u Evropi.

Tabela 1: Priliv SDI u zemlje Zapadnog Balkana u periodu 1991-2002. godina (u mil. US \$)

	1991-96	1998	1999	2000	2001	2002
Albanija	58 ^e	45	41	143	207	213
Bosna i Hercegovina	-1	56	154	147	130	321
Hrvatska	216	932	1,467	1,089	1,561	981
Makedonija	15	118	32	1,777	442	77
Srbija i Crna Gora	66	113	112	25	165	475
Ukupno	370	3,832	3,666	5,208	4,475	3,652

^e procena, 1991-1996 – prosečni podaci za period.

Izvor: UNCTAD, FDI/TNC database (data 2003).

Proces privatizacije je bio glavni motor stranih investicija na Zapadnom Balkanu, i ovaj priliv je dominantno bio usmeren prema sektoru usluga, kao što su: bankarstvo, telekomunikacije, trgovina, energija i delimično nekretnine. Investicije u industrijski sektor su bile značajno manje u odnosu na strane investicije usmerene ka uslužnom sektoru. Najznačajniji investitori su bili iz zemalja EU.

Struktura investicija ukazuje da je dominantan priliv kapitala u region bio motivisan obezbeđivanjem kvalitetnih inostranih usluga domaćem tržištu, kao što je bankarstvo, telekomunikacije, maloprodaja i nekretnine, a manje turizam i izvozno orjentisane usluge. Mali broj investicija je bio usmeren prema industrijskom sektoru, što bi uticalo na povećanje izvoza i konkurentnosti, što pokazuje i iskustvo zemalja Centralne i Istočne Evrope (CIE) (Mitra 2011, 5).

Tabela 2: Tokovi SDI u region Zapadnog Balkana 2004-2010. godina

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Albanija	278	213	259	481	675	698	793	742
Bosna i Hercegovina	567	493	611	1,517	725	361	174	313
Hrvatska	950	1,468	2,765	3,670	4,192	1,875	295	1,048
Makedonija	261	77	345	506	400	181	159	304
Crna Gora	53	384	493	673	625	944	574	401
Srbija	772	1,268	3,392	2,513	2,018	1,410	1,003	1,949
Ukupno	2,880	3,903	7,864	9,360	8,636	5,469	2,998	4,857

Izvor: Vienna Institute for International Economic Studies Database on Foreign Direct Investment

Finansijska kriza je uticala na ove tokove, gdje je pad investicija pogodio većinu zemalja u regionu u trećem kvartalu 2008, dok su Albanija i Crna Gora ostvarile rast priliva investicija 2009. godine (tabela 2). Na regionalnom nivou pad SDI je bio dramatično od 46% u 2009. godini (Botrić 2010, 21).

Interesantno je analizirati trgovinske podatke za isti period. U periodu pre krize, sve zemlje Balkana su imale značajan rast trgovinskih tokova, koji su se duplirali 2008. godine, upoređujući ih sa ciframa početkom 2000. Uticaj krize je bio evidentan 2009, kada je došlo do značajnog smanjenja trgovine.

Važno je istaći, da pored značajne pozitivne trgovinske dinamike u regionu pre krize, struktura trgovine ostala je problematična. Obim uvoza se udvostručio kod većine zemalja, ukazujući da su zemlje regiona veoma uvozno orjentisane.

Konstantno prisustan problem u trgovinskom bilansu kod svih regionalnih zemalja je izazvan niskim nivoom konkurentnosti ovih zemalja i ozbiljnim razvojim disbalansima. SDI tokovi nisu doneli značajne promene na domaćim tržištima, u pravcu izvozno orjenisanih sektora, s obzirom da je većina investicija otišla u sektor usluga, dok je izvozna dinamika uglavnom zavisila od opšte ekspanzije (tražnje) tržišta, u vreme globalnog prosperiteta. Strukturne promene se nisu desile u većini zemalja, u pravcu unapređenja izvozne strukture (Mencinger 2007, 7; Becker, Weissenbacher 2011, 9).

Prema nekim autorima (Mencinger 2003, 2007, 7; Coccozza 2011, 16; Kinoshita 2011, 12), SDI utiču na trgovinski bilans, kroz efekte na izvoz i uvoz. Da li će efekti SDI na trgovinski bilans biti pozitivni ili negativni zavisi od sektorske strukture SDI i jakih veza SDI i proizvodnih podračuna. (Aizenman, Noy 2005, 5; Walsh 2010, 12; Mitra 2010, 3). Za očekivati je pozitivne efekte na trgovinski bilans, ukoliko je osnovni cilj SDI ostvarivanje prednosti usled jeftine radne snage u zemlji domaćina, a negativni ukoliko je glavni cilj SDI obuhvat novog tržišta. (Menzinger 2007, 10) Znači, kratkoročni i dugoročni efekti SDI na tekući račun platnog bilansa je usko povezan sa efektima koje SDI imaju na domaću štednju i ekonomski razvoj.

Deficit tekućeg računa u zemljama Zapadnog Balkana je bio u značajnoj meri finansiran prilivom SDI (Becker, Weissenbacher 2011, 11). Snažan priliv SDI je značajno uticao na ekonomski razvoj ovih zemalja, ali nije rezultirao rastom održivih izvoznih aktivnosti. Pitanje koje se sada postavlja pred regionom je: Da li su SDI sa svojom sektorskom distribucijom doprinele više ekspanziji domaće potrošnje ili povećanju izvoza? Autori će pokušati da odgovore na ovo pitanje u delu 3 ovog rada.

3. Analiza veze između kretanja stranih direktnih investicija i pojedinih ekonomskih indikatora za vreme ekonomske krize

Prvi preduslov za utvrđivanje postojanja i veze između priliva stranih direktnih investicija (SDI) i izvoza robe i usluga, uvoza robe i usluga i BDP po glavi stanovnika je pribavljanje vremenskih serija kvantitativnih podataka. U ovom slučaju izvori podataka su bile nacionalne banke zemalja jugoistočne Evrope i Bečki institut za proučavanje međunarodne ekonomije za podatke o prilivu SDI i izvoz i uvoz robe i usluga i Međunarodni monetarni fond (MMF) za podatke o BDP po glavi stanovnika.

Tabela 3: Priliv SDI (u milionima EUR) i BDP po glavi stanovnika (u USD po tekućim cenama) u jugoistočnoj Evropi u period 1995-2011. godina

	Priliv SDI						BDP po glavi stanovnika					
	AI	BA	HR	MK	ME	RS	AI	BA	HR	MK	ME	RS
1995	54	/	84	7	/	/	894	/	4967	2270	/	/
1996	72	/	393	9	/	/	984	/	5203	2233	/	/
1997	42	/	479	51	/	/	701	/	4400	1883	/	/
1998	40	60	839	134	/	/	891	1434	4804	1796	/	2039
1999	39	166	1363	83	/	/	1107	1546	4368	1837	/	1444
2000	157	159	1141	233	/	56	1190	1469	4909	1786	/	1152
2001	231	133	1468	499	/	198	1327	1523	5195	1705	1893	1524
2002	141	282	1138	112	76	521	1438	1753	5974	1861	2086	2012
2003	157	338	1762	100	44	1300	1852	2197	7691	2353	2753	2613
2004	278	567	950	261	53	772	2344	2603	9241	2717	3337	3169
2005	213	493	1468	77	385	1268	2602	2783	10086	2944	3628	3391
2006	259	611	2765	345	496	3392	2858	3154	11235	3219	4323	3958
2007	481	1520	3679	506	683	2513	3393	3891	13383	3998	5759	5277
2008	665	684	4219	400	656	2018	4102	4733	15758	4828	7100	6458
2009	717	180	2415	145	1099	1410	3819	4367	14324	4550	6464	5438
2010	793	174	295	159	574	1003	3715	4255	13776	4457	6383	5142
2011	742	313	1048	304	401	1949	3992	4618	14457	5016	7317	6081

Izvor: Nacionalne banke, Bečki institut za proučavanje međunarodne ekonomije i MMF

Namera autora je bila da koriste najduže raspoložive vremenske serije podataka, ali to nije bilo moguće u svim slučajevima. Može se videti u tabeli 3 da nema podataka o prilivu SDI u Bosnu i Hercegovinu (za period 1995-1997. godina), Crnu Goru (za period 1995-2001. godina) i Srbiju (za period 1995-1999. godina) i o BDP po glavi stanovnika u Bosni i Hercegovini (za period

1995-1997. godina), Crnoj Gori (za period 1995-2000. godina) i Srbiji (za period 1995-1997. godina). Što se tiče tabele 4, nema podataka o izvozu i uvozu robe i usluga za Bosnu i Hercegovinu (za period 1995-1997. godina), Crnu Goru (za period 1995-2000. godina) i Srbiju (za period 1995-1996. godina). Jedan od razloga za to je, na primer, što je Nacionalna banka Bosne i Hercegovine osnovana 1997. godine pa se njeni najraniji podaci odnose na 1998. Slično tome, Nacionalna banka Crne Gore je osnovana u martu 2001. godine, pa se njeni najraniji podaci odnose na tu godinu.

Treba napomenuti da su podaci o BDP po glavi stanovnika za 2011. godinu bazirani na procenama MMF.

Tabela 4: Izvoz i uvoz robe i usluga (u milionima EUR) u jugoistočnoj Evropi za period 1995-2011. godina

	Izvoz robe i usluga						Uvoz robe i usluga					
	AL	BA	HR	MK	ME	RS	AL	BA	HR	MK	ME	RS
1995	232	/	5396	1075	/	/	601	/	7083	1403	/	/
1996	296	/	6370	1040	/	/	850	/	7891	1416	/	/
1997	200	/	7105	1219	/	2913	704	/	10071	1684	/	4206
1998	262	1003	7622	1285	/	3206	837	3613	9396	1798	/	4230
1999	511	1216	7644	1373	/	1774	1040	4142	9170	1802	/	2837
2000	760	1715	9411	1777	/	2231	1645	4512	10403	2473	/	3798
2001	937	1824	10800	1564	386	2693	1986	4878	12056	2174	780	5023
2002	961	1720	11125	1450	481	3125	2187	5012	13749	2328	815	6387
2003	1028	1939	13138	1539	462	3847	2277	5313	15124	2302	710	7206
2004	1294	2373	14240	1709	702	4475	2610	5704	16136	2669	970	9543
2005	1497	2858	15269	2060	699	5329	3115	6374	17409	2948	1168	9612
2006	1788	3591	16961	2393	880	6948	3478	6463	19558	3377	1680	11970
2007	2207	4153	18271	3070	1156	8686	4292	7656	21375	4222	2306	15578
2008	2605	4654	19843	3385	1201	10170	4967	8812	23624	5138	2880	19392
2009	2522	3945	16315	2550	977	8461	4652	6792	17845	4093	1949	13982
2010	2923	4736	17713	3187	1104	10060	4773	7402	17717	4605	1960	15284
2011	3153	5270	18801	3979	1324	11471	5260	8355	18751	5563	2099	17322

Izvor: Nacionalne banke, Bečki institut za proučavanje međunarodne ekonomije

Kako bi se utvrdilo postojanje i priroda veze između priliva SDI i izvoza robe i usluga, uvoza robe i usluga i BDP po glavi stanovnika potrebno je uraditi korelacionu i linearnu regresionu analizu. Koeficijent korelacije numerički sumira stepen povezanosti između dve varijable (videti više: Buxton 2008, 5).

Linearna regresiona analiza utvrđuje odnos između dve varijable, ali u specifičnim uslovima: jedna varijabla pomaže u objašnjavanju i predviđanju druge varijable. Drugim rečima, linearna regresija opisuje povezanost između nezavisne i zavisne promenljive (videti više: Moore 2007, 115-149).

Ako pogledamo tabelu 5 i kolonu koja prikazuje koeficijente korelacije možemo doći do nekoliko zaključaka. Prvo, postoji određeni nivo pozitivne povezanosti između priliva SDI i izvoza robe i usluga, uvoza robe i usluga i BDP po glavi stanovnika u svim ovim zemljama. Drugo, Albanija ima najviši stepen povezanosti između ovih promenljivih od svih posmatranih zemalja.

Tabela 5: Korelaciona i linearna regresiona analiza veze između priliva SDI i izvoza robe i usluga, uvoza robe i usluga i BDP po glavi stanovnika u jugoistočnoj Evropi za period 1995-2011. godina (nezavisna promenljiva: priliv SDI)

Zemlja	Zavisna promenljiva	N	Linearna regresiona analiza			Koeficijent korelacije
			Konstanta (odsečak)	Koeficijent nagiba	R^2	
AL	Izvoz robe i usluga	17	299,42	3,56	0,93	0,96
	Uvoz robe i usluga		950,49	5,73	0,89	0,94
	BDP po glavi stanovnika		904,63	4,3	0,88	0,94
BA	Izvoz robe i usluga	14	2286	1,58	0,17	0,41
	Uvoz robe i usluga		5169,8	2,23	0,28	0,52
	BDP po glavi stanovnika		2317,2	1,39	0,17	0,41
HR	Izvoz robe i usluga	17	8569	2,76	0,44	0,66
	Uvoz robe i usluga		9626,4	3,28	0,58	0,76
	BDP po glavi stanovnika		5503,5	2,2	0,37	0,61
MK	Izvoz robe i usluga	17	1392,8	3,2	0,33	0,57
	Uvoz robe i usluga		2021,9	4,56	0,30	0,55
	BDP po glavi stanovnika		2338	2,83	0,14	0,38
ME	Izvoz robe i usluga	10	630,98	0,6	0,43	0,66
	Uvoz robe i usluga		935,87	1,6	0,56	0,75
	BDP po glavi stanovnika		2987	4,32	0,57	0,75
RS	Izvoz robe i usluga	12	3604,3	2,1	0,39	0,63
	Uvoz robe i usluga		6496,6	3,48	0,44	0,67
	BDP po glavi stanovnika		2183,1	1,22	0,43	0,66

Izvor: Kalkulacija autora na osnovu podataka iz tabela 3 i 4

Treće, Bosna i Hercegovina ima najniže stepene povezanosti između posmatranih promenljivih. Četvrto, Makedonija ima najnižu pojedinačnu vrednost koeficijenta korelacije od 0,38 za povezanost priliva SDI i BDP po glavi stanovnika. Peto, ovi rezultati govore da je potrebno uraditi linearnu regresionu analizu kako bi se utvrdila priroda međusobne povezanosti između priliva SDI i izvoza robe i usluga, uvoza robe i usluga i BDP po glavi stanovnika.

Na osnovu rezultata linearne regresione analize (tabela 5) može se doći do nekoliko zaključaka. Prvo, prilikom posmatranja rezultata moramo da pođemo od pretpostavke da ne postoji mogućnost da priliv SDI u ove zemlje može biti jednak 0, što znači da nema potrebe da objašnjavamo konstantu (odsečak). Drugo, samo u slučaju Albanije stepen pouzdanosti (R^2) potvrđuje da je jednačina linearne regresije pouzdana. Oko 90% veze između promena priliva SDI i izvoza robe i usluga, uvoza robe i usluga i BDP po glavi stanovnika je objašnjeno jednačinama linearne regresije. Kada bi se priliv SDI u Albaniji povećao za 1 million EUR mogli bismo očekivati da bi se izvoz robe i usluga, uvoz robe i usluga i BDP po glavi stanovnika povećali za 3,56 miliona EUR, 5,73 miliona EUR i 4,3 USD po tekućim cenama respektivno. Treće, u Albaniji je uticaj povećanja priliva SDI na uvoz robe i usluga veći nego uticaj na izvoz robe i usluga. Četvrto, sa manjim izuzecima u svim ostalim slučajevima je stepen pouzdanosti ispod 50%, što govori o tome da su jednačine linearne regresije nepouzdanе i da ne mogu biti korišćene u analizi veze između ovih promenljivih.

Imajući u vidu ove zaključke, trebalo bi pronaći način da se korelaciona i linearna regresiona analiza učine pouzdanijim u slučajevima Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Makedonije, Crne Gore i Srbije. Jedna od mogućnosti je da se vremenske serije podele na period pre i posle krize. Ako pretpostavimo da bi jedna od posledica svetske ekonomske krize mogla da bude i promena odnosa između ovih parametara, trebalo bi da utvrdimo prirodu njihovog odnosa pre i posle 2008. godine.

Na osnovu rezultata korelacione i linearne regresione analize veze između priliva SDI i izvoza robe i usluga, uvoza robe i usluga i BDP po glavi stanovnika u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Makedoniji, Crnoj Gori i Srbiji u periodu 1995-2007. godina (tabela 6) možemo da identifikujemo nekoliko pravilnosti. Prvo, osim u slučaju veze između priliva SDI i BDP po glavi stanovnika u Makedoniji, postoji visok stepen korelacije između posmatranih parametara u svim ostalim slučajevima kod svih ostalih zemalja. Drugo, kao što je već spomenuto, prilikom posmatranja rezultata moramo da pođemo od pretpostavke da ne postoji mogućnost da priliv SDI u ove zemlje može biti jednak 0, što znači da nema potrebe da objašnjavamo konstantu (odsečak). Treće, osim u slučaju veze između priliva SDI i BDP po glavi stanovnika u Makedoniji, u svim ostalim slučajevima stepen pouzdanosti (R^2) potvrđuje da je jednačina linearne regresije pouzdana. Ovaj koeficijent ima vrednosti od 51% za

vezu između priliva SDI i uvoza robe i usluga u Makedoniji do 91% za vezu između priliva SDI i uvoza robe i usluga u slučaju Crne Gore. To je procenat veze između promena posmatranih parametara koji je objašnjen jednačinom linearne regresije. Četvrto, ukoliko bi se priliv SDI u ove zemlje povećao za 1 milion EUR, mogli bismo očekivati da bi se njihov izvoz robe i usluga povećao između 0,87 i 3,71 miliona EUR, uvoz robe i usluga između 2,14 i 4,02 miliona EUR i BDP po glavi stanovnika između 0,98 i 4,33 USD po tekućim cenama. Peto, uticaj povećanja priliva SDI na uvoz robe i usluga je veći od uticaja na izvoz robe i usluga.

Tabela 6: Korelaciona i linearna regresiona analiza veze između priliva SDI i izvoza robe i usluga, uvoza robe i usluga i BDP po glavi stanovnika u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Makedoniji, Crnoj Gori i Srbiji u periodu 1995-2007. godina (nezavisna promenljiva: priliv SDI)

Zemlja	Zavisna promenljiva	N	Linearna regresiona analiza			Koeficijent korelacije
			Konstanta (odsečak)	Koeficijent nagiba	R^2	
BA	Izvoz robe i usluga	10	1320,8	2,12	0,80	0,89
	Uvoz robe i usluga		4257,7	2,56	0,82	0,90
	BDP po glavi stanovnika		1437,2	1,84	0,86	0,93
HR	Izvoz robe i usluga	13	6024,5	3,71	0,73	0,85
	Uvoz robe i usluga		7606,9	4,02	0,73	0,86
	BDP po glavi stanovnika		3644,5	2,51	0,67	0,82
MK	Izvoz robe i usluga	13	1209	2,41	0,53	0,72
	Uvoz robe i usluga		1728	3,36	0,51	0,71
	BDP po glavi stanovnika		2030,1	1,74	0,19	0,43
ME	Izvoz robe i usluga	6	477,44	0,87	0,83	0,91
	Uvoz robe i usluga		655,26	2,14	0,91	0,95
	BDP po glavi stanovnika		2395	4,32	0,84	0,91
RS	Izvoz robe i usluga	8	2534,7	1,7	0,79	0,89
	Uvoz robe i usluga		5119,5	2,81	0,72	0,85
	BDP po glavi stanovnika		1656,1	0,98	0,71	0,84

Izvor: Kalkulacija autora na osnovu podataka iz tabela 3 i 4

Tabela 7: Korelaciona i linearna regresiona analiza veze između priliva SDI i izvoza robe i usluga, uvoza robe i usluga i BDP po glavi stanovnika u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Makedoniji, Crnoj Gori i Srbiji u period 2008-2011. godina (nezavisna promenljiva: priliv SDI; N = 4)

Zemlja	Zavisna promenljiva	Linearna regresiona analiza			Koeficijent korelacije
		Konstanta (odsečak)	Koeficijent nagiba	R^2	
BA	Izvoz robe i usluga	/	/	/	0,21
	Uvoz robe i usluga	6739,6	3,26	0,73	0,85
	BDP po glavi stanovnika	4220,6	0,81	0,77	0,88
HR	Izvoz robe i usluga	/	/	/	0,40
	Uvoz robe i usluga	16749	1,37	0,71	0,84
	BDP po glavi stanovnika	13684	0,45	0,85	0,92
MK	Izvoz robe i usluga	2493,8	3,1	0,41	0,64
	Uvoz robe i usluga	3815,8	4,1	0,62	0,78
	BDP po glavi stanovnika	4295,6	1,66	0,62	0,79
ME	Izvoz robe i usluga	1453,6	- 4,43	0,80	- 0,89
	Uvoz robe i usluga	/	/	/	- 0,17
	BDP po glavi stanovnika	7454,5	- 0,94	0,36	- 0,60
RS	Izvoz robe i usluga	8091,3	1,22	0,23	0,48
	Uvoz robe i usluga	10244	3,91	0,63	0,79
	BDP po glavi stanovnika	3848,1	1,21	0,94	0,97

Izvor: Kalkulacija autora na osnovu podataka iz tabela 3 i 4

U periodu svetske ekonomske krize (tabela 7) rezultati korelacione i linearne regresione analize veze između priliva SDI i izvoza robe i usluga, uvoza robe i usluga i BDP po glavi stanovnika u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Makedoniji, Crnoj Gori i Srbiji su značajno drugačiji. Prvo što privlači pažnju je negativni koeficijent korelacije za vezu između promenljivih u slučaju Crne Gore. U slučaju veze između priliva SDI i uvoza robe i usluga, korelacija je toliko mala da nema smisla raditi linearnu regresionu analizu. U slučaju veze između priliva SDI i BDP po glavi stanovnika stepen pouzdanosti je niži od 50%, što navodi na zaključak da je jednačina linearne regresije nepouzdana i da

ne može biti korišćena za objašnjavanje veze između ovih parametara. U slučaju veze između priliva SDI i izvoza robe i usluga, 80% promena je objašnjeno jednačinom. Ukoliko bi se priliv SDI u Crnu Goru povećao za 1 milion EUR, mogli bismo očekivati da bi se izvoz roba i usluga smanjio za 4,43 miliona EUR.

Drugo, u slučaju veze između priliva SDI i izvoza robe i usluga u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, korelacija je tako mala da nema potrebe raditi linearnu regresionu analizu. Treće, osim za vezu između priliva SDI i izvoz robe i usluga u Srbiji, postoji visok stepen korelacije između parametara u svim ostalim slučajevima i kod svih ostalih zemalja. Četvrto, kao što je već spomenuto, prilikom posmatranja rezultata moramo da pođemo od pretpostavke da ne postoji mogućnost da priliv SDI u ove zemlje može biti jednak 0, što znači da nema potrebe da objašnjavamo konstantu (odsečak). Peto, osim za vezu između priliva SDI i izvoz robe i usluga u slučaju Makedonije i Srbije, u svim ostalim slučajevima stepen pouzdanosti dokazuje da je jednačina linearne regresije pouzdana. Ovaj koeficijent ima vrednosti od 62% za vezu priliva SDI i uvoza robe i usluga u slučaju Makedonije do 94% za vezu priliva SDI i BDP po glavi stanovnika u slučaju Srbije. To je ujedno i procenat veze između promena posmatranih parametara koji je objašnjen jednačinom linearne regresije. Šesto, izuzev Crne Gore, ukoliko bi se priliv SDI u ove zemlje povećao za 1 milion EUR mogli bismo očekivati da bi se njihov izvoz robe i usluga povećao između 1,22 i 3,1 milion EUR, uvoz robe i usluga između 1,37 i 4,1 milion EUR i BDP po glavi stanovnika između 0,45 i 1,65 USD po tekućim cenama. Sedmo, i u ovom periodu je uticaj povećanja priliva SDI na uvoz robe i usluga veći od uticaja na izvoz robe i usluga.

Na kraju, možemo da zaključimo da postoji značajan nivo pozitivne korelacije između priliva SDI, izvoza robe i usluga, uvoza robe i usluga i BDP po glavi stanovnika u jugoistočnoj Evropi u periodu 1995-2011. godina i da ukoliko bi u ovim zemljama došlo do rasta priliva SDI da bi mogli da očekujemo da bi došlo do rasta njihovog izvoza robe i usluga, uvoza robe i usluga i BDP po glavi stanovnika. Takođe, na osnovu kretanja koja bismo mogli očekivati kao posledica rasta priliva SDI, možemo zaključiti da je u ovom regionu uticaj povećanja priliva SDI na uvoz robe i usluga veći od uticaja na izvoz robe i usluga.

Zaključak

Tekuća ekonomska kriza je obuhvatila celi svet. Region Zapadnog Balkana dobro integrisan u globalnu ekonomiju osetio je krizu kroz smanjivanje izvoza na tradicionalno izvoznim tržištima, kao što je EU, kao i smanjivanje SDI tokova od strane tradicionalnih investicionih partnera, uobičajeno razvijenih zemalja. Izvoz regiona je značajno ispod njegovih ekonomskih potencijala, a struktura izvoza podrazumeva poljoprivredne proizvode i robe, tako da su efekti

krize bili manje štetni nego kod razvijenih zemalja. Ali zahvaljujući nedostatku kapitala za ekonomski razvoj i visokoj zavisnosti od SDI, kriza se proširila kroz repatrijaciju stranog kapitala i odustajanja od velikih investicionih projekata. Interesantna je činjenica da je kriza više pogodila trgovinu regiona sa EU, nego interregionalnu trgovinu Zapadnog Balkana. To nam daje dobar argument za unapređivanje regionalne kooperacije i integracije, u ubrzavanju ekonomskog rasta u regionu.

Zapadni Balkan je značajno zavisio od priliva SDI u poslednjoj dekadi. Prvi efekti priliva kapitala su bili pozitivni za balkanske zemlje, što je vodilo visokim (dugo očekivanim i neophodnim) stopama rasta, niskom inflacijom, povećanjem zaposlenosti i stabilnosti u fiskalnom bilansu. Međutim, u periodu ekspanzije, ove zemlje su ostvarivale deficit u tekućem računu platnog bilansa, što nije predstavljalo veći problem, zato što je deficit pokrivan značajnim prilivom stranih investicija. Povećanje trgovinskog deficita u periodu prosperiteta, pretvorilo se u deficit manjih razmjera u periodu krize, što je bio samo rezultat neophodnog prilagođavanja situaciji, smanjenih izvoznih prihoda i niskog nivoa SDI. Smanjenje tokova stranih investicija je usporilo ekonomski razvoj zemalja Zapadnog Balkana, i imalo jak uticaj na usporavanje rasta i u zemljama Centralne i Istočne Evrope², dovodeći zemlje Regiona i veoma tešku poziciju tokom krize.

Konstantno prisutan problem u platnom bilansu, posebno u trgovinskom je uslovljen niskim nivoom konkurentnosti ovih zemalja i ozbiljnim disbalansima (Jaćimović 2012, 15). Struktura investicija ukazuje da je dominantan priliv kapitala u region bio orjentisan ka obezbeđivanju kvalitetnih usluga domaćem tržištu, međunarodnih provajdera, kao što je bankarstvo, telekomunikacije, maloprodaja i nekretnine, a manje u povećanje konkurentnosti u turizmu i ostalim izvozno orjentisanim sektorima. Ograničen broj investicija je bio orjentisan prema industrijskom sektoru, što bi imalo pozitivnog uticaja na povećanje izvoza i konkurentnosti, kao u slučaju zemalja Centralne i Istočne Evrope (Mitra 2011, 25).

Značajan priliv kapitala u regionu, vodio je ka ekspanzionalnoj trgovinskoj politici, gdje je izvoz i uvoz rastao snažno, ali je ova dinamika bila značajnija kada se radi o uvozu. Priliv stranih investicija u Zapadnom Balkanu je značajno uticao na uvoz, a mnogo manje na izvozne aktivnosti ovih zemalja. Rast uvoza koji nije povezan sa rastom izvoza, za većinu zemalja u regionu, doveo je do pojave trgovinskog deficita, što potvrđuje nalaze Konoshitinih istraživanja, gdje priliv SDI u sektore fokusirane na izvoz (tradable) je povezan sa značajnim izvozom, a SDI usmjerene u neizvozne sektore (non-tradable) su povezane sa većim uvozom. (Kinoshita 2011, 21)

² Ove zemlje su iskusile veliki priliv SDI u periodu tranzicije, koji je generisao promene, snažan rast, kao preduslov njihovog ekonomskog razvoja prema punopravnom članstvu u EU.

Autori su testirali Kinoshitaine zaključke za zemlje Balkana, na bazi rezultata korelacije i linerane regresione analize priliva SDI, izvoza roba i usluga, uvoza roba i usluga, BDP po glavi stanovnika u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Makedoniji, Crnoj Gori i Srbiji za period 1995-2011. Godina. Na bazi dobijenih rezultata zaključili smo da postoji značajan nivo pozitivne korelacije između tokova SDI, izvoza roba i usluga, uvoza roba i usluga i BDP po glavi stanovnika za zemlje Balkana u posmatranom periodu, i ako se tokovi SDI povećaju možemo očekivati rast izvoza roba i usluga kao i uvoza roba i usluga i BDP po glavi stanovnika. Dodatno, kao rezultat rasta tokova SDI na uvoz roba i usluga možemo zaključiti da uticaj povećanja SDI na uvoz roba i usluga je veći nego na izvoz kod svih balkanskih zemalja.

Ovo dovodi do zaključka da priliv stranih investicija stimuliše više rast domaće potrošnje, nego rast konkurentnosti izvoza u svim zemljama regiona. Tako da možemo reći da region ima ozbiljne probleme u izvoznoj konkurentnosti.

Mali uticaj SDI na izvoznu industrijsku konkurentnost, može se objasniti sektorskom strukturom SDI. Investicije u industrijski sektor su bile značajno manje, nego deo koji je išao u sektor usluga. Proces privatizacije je bio glavni motor priliva stranih investicija u Zapadni Balkan, a ovaj priliv je dominantno orjentisan ka sektoru usluga, kao što su: bankarstvo, telekomunikacije, trgovina, energija i delom nekrentine.

Faktori privlačenja stranih investicija su značajno sektorski različiti, što treba uzeti ozbiljno u razmatranje i predstaviti u novim razvojnim strategijama zemalja, fokusirajući razvoj na pojedine sektore i strategije za privlačenje stranih investicija u region.

Brojne studije ukazuju na karakter ekonomske politike, primenjene od zemalja koje su uspešnije u privlačenju stranih investicija (Bevan i Estrin 2000, 18; De Melo et al. 1996, 13; Merlevede, Schoor 2005, 11; Garibaldi et al. 2001, 22; Kinoshita, Campos 2003, 17), koje analiziraju determinante stranih investicija CIE zemalja. Ostale zemlje, kao zemlje Balkana su pokušale da kopiraju modele rasta i transformacije, bazirajući razvojni model na prilivu SDI.

Poslednja istraživanja ukazuju da kada se radi o faktorima privlačenja stranih investicija, izuzetno važnu ulogu imaju sektori u koje odlaze strane investicije. (Walsh, Yu 2010, 24; Mitra 2010, 7) Treba imati u vidu da priliv SDI u dominantno sektor usluga, za balkanske zemlje, ali sa druge strane treba stimulisati SDI tokove u sektor industrije.

Budući proces EU integracija zemalja Zapadnog Balkana će ubrzati reforme i unaprediti perspektive za više razvojnu strukturu SDI. Unapređeno okruženje će uticati na nove kapitalne tokove koji će doprineti više samoodrživom rastu, manje osetljivom na buduće fluktuacije u svetskoj ekonomiji.

Literatura

- Aizenman, J., Noy, I. (2005) FDI and Trade-Two Way Linkages? (NBER Working Paper 11403). Cambridge.
- Bartlett, W., Prica, I. (2011) The Variable Impact of the Global Economic Crisis in South East Europe. *Economic Annals*, 56 (191): 7-32.
- Becker, T., Daianu, D., Darvas, Z., Gligorov, V., Landesmann, M., Petrovic, P., Pisani-Ferry, J., Rosati, D., Sapir, A. & Weder Di Mauro, B. (2010) Whither growth in central and eastern Europe? Policy lessons for an integrated Europe. *Bruegel Blueprint Series*, XI: 83.
- Bevan, A. & Estrin, S. (2000) The Determinants of Foreign Direct Investment in Transition Economies. (IMF Working Paper WP/00/342), Washington, D.C.: International Monetary Fund.
- Bjelić, P. (2005) Trade Policy of the European Union as a Factor of Regional Trade Integration in Southeast Europe (London School of Economics and Political Science CsGG Discussion Paper). London: London School of Economics and Political Science.
- Bjelić, P. (2009) Uticaj svetske ekonomske krize na međunarodnu trgovinu. *Naučno društvo ekonomista "Ekonomsko-finansijski odnosi Srbije sa inostranstvom: Nužnost nove strategije"* Kragujevac, 15. oktobar 2009, 215-225.
- Bjelić, P., Jaćimović, D. (2012) „Impact of the World Economic Crises on Trade and Foreign Investments in the Wes Balkans" u: Boričić, B., Jovičić, M. (editors) *Factor Markets and the Effects of the World Crisis*, Vol. II. Belgrade: CIDEF, 45-62.
- Botrić, V. (2010) Foreign Direct Investment in the Western Balkans: Privatization, Institutional Change, and Banking Sector Dominance. *Economic Annals*, 187 (October- December): 7-30.
- Buxton, R. (2008) *Correlation*. Leicestershire: Loughborough University.
- Garibaldi, P., Mora, N., Sahay, R. & Zettelmeyer, J. (2002) What Moves Capital to transitional Economies? (IMF Working Paper WP/02/64). Washington, D.C.: International Monetary Fund.
- Gligorov, V., Havlik, P., Landesmann, M., Pöschl, J., Richter, S., et al. (2010) Crisis Is Over, but Problems Loom Ahead. *The Vienna Institute for International Economic Studies, Current Analyses and Forecasts, no. 5, Economic Prospects for Central, East and Southeast Europe, February*.
- Gaučaitė, W., (2005) Some Aspects of Recent Trade Developments in South-East Europe (UNECE DISCUSSION PAPER SERIES No. 2005.6). Geneva: United Nations Economic Commission for Europe.
- Gordon, H., Slaughter, J. (2001) Expansion Strategies of U.S. Multinational Firms, (NBER Working paper 8433). Cambridge.
- Handjiski, B., Lucas, R., Martin, P., Selen, G. (2010) Enhancing Regional Trade Integration in Southeast Europe (World Bank Working Paper no. 185) Washington D.C.: The World Bank.
- Helpman, E., Melitz, J.M., Yeaple, S. (2003) Export versus FDI, (NBER, Working paper 9439). Cambridge.

- Holland, D., Pain, N. (1998) The Diffusion of Innovations in Central and Eastern Europe: A Study of the Determinants and Impact of Foreign Direct Investment (Discussion Paper No 137). London.: National Institute of Economic and Social.
- Lederman, D. (2011) Large Devaluations, Foreign Direct Investment and Exports, (Policy Research Working Paper, WP/5619). Washington D.C.: World Bank.
- Jacimovic, D., Karadzic, V., Kalezic, Z. (2007) The quality of Governance impact to the FDI inflow-Balkan Case. *Contemporary Challenges of Theory and Practice in Economics*. Belgrade: Faculty of Economics, .
- Jacimovic, D. (2012) Increasing effectiveness of FDI might improve the Competitiveness in Western Balkan Region. *1st International Scientific Conference on Economic and Social Development, Frankfurt. Economic and Social development, Varazdin Development and Entrepreneurship Agency and Faculty of Commercial and Business Sciences Volume II, Issue* , May 2012, 88.
- Jovičić, M. (2010) Export dependence and the economic crisis in the West Balkans. *Int. J. Sustainable Economy*, 2 (4): 462-477.
- Kinoshita, Y. & Campos, N. F. (2004) Estimating the Determinants of Foreign Direct Investment Inflows: How Important are Sampling and Omitted Variable Biases? (BOFIT, Discussion Papers, No.10). Helsinki: Bank of Finland, Institute for Economies in Transition.
- Lane, P. R., Milesi-Ferrett, G. (2004) International Investment Patterns (IMF Working Paper WP/04/134). International Monetary Fond
- Melo, de M., Denizler, C., Gelb, A. (1996) From Plan to Market, Patterns of Transition. (Policy Research Working Paper, 1564/96). Washington, D.C.: World Bank.
- Merlevede, B. & Schoors, K. (2005) On the Speed of Economic Reform: Tale of the Tortoise and the Hare (BOFIT Discussion Papers No 11). Helsinki: Bank of Finland, Institute for Economies in Transition.
- Mitra, P. (2011) Capital Flows to EU New Member States: Does sector Destination Matter? (IMF Working Paper WP/11/67). Washington, D.C.: International Monetary Fund.
- Moore, D., (2007) *The Basic Practice of Statistics*, Fourth Edition. West Lafayette: Purdue University.
- Nuti, M. (2009) The Impact Of The Global Crisis On Transition Economies, *Economic Annals*, 181 (April-June): 7-20.
- OECD and CEFTA Secretariat (2010) Trade Integration, Industry Concentration and FDI Inflows: The Experience in Central and South Eastern Europe. Paris: OECD.
- Sanfey, P. (2010) South-eastern Europe: lessons from the global economic crisis (Working Paper No. 113). London: European Bank for Reconstruction and Development.
- Swenson, D. L. (2004) Foreign Investment and the Mediation of Trade Flows. *Review of International Economics*, 12 (4): 57-84.
- Walsh, P. J. & Yu, J. (2010) Determinants of Foreign Direct Investment: A Sectoral and Institutional Approach. (IMF Working Paper, WP/10/187). Washington, D.C.: International Monetary Fund.

**THE IMPACT OF THE WORLD ECONOMIC CRISIS
ON FOREIGN INVESTMENTS AND TRADE FLOWS
IN THE WESTERN BALKANS**

Abstract: This economic downturn has largely influenced the domestic economic stability of the Western Balkan economies. This paper will focus on impact of the world economic crisis on the Western Balkan economies and especially on their international trade and investment flows. Since this region is closely economically tied with the European Union, the crisis spread to the region very quickly through decreasing of regional exports to the EU market and through downward trends of foreign direct investments inflows to the region. The Western Balkan economies have low competitive position in the European and world market but this crisis has even further eroded their position. During the crisis time, all regional countries have found themselves in very fragile and vulnerable position, facing very low levels of FDI and diminishing export values. The paper will also examine how the changes of the FDI inflows in the period before and during the crisis have influenced the competition level of the region.

Keywords: FDI, competitiveness, trade, economic crisis